

STICHOMITIJA LIETUVIŲ DRAMOSE

Dalia Dilytė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros docentė

Termino pristatymas. Kaip rodo pavadinimas, stichomitija (στυχομυθία) vadinama tokia dramos dialogo forma, kai veikėjai kalba vienos eilutės (στίχος – *eilutė* ir μύθος – *kalbėjimas*) frazėmis. Kai kurie mokslininkai pripažįsta tik tokį termino turinį¹. Jie remiasi II a. leksikografo Polideuko (kita vardo forma Pollux) nuoroda (Pol. IV. 113), jog stichomitiją sudaro dviejų veikėjų kalbėjimas po vieną eilutę. Kiti tokį apibrėžimą laiko per siauru, tad stichomitijos variantais dar vadina distichomitiją – veikėjų kalbėjimą po dvi eilutes bei hemistichomitiją arba antilabę – pusės eilutės frazes, ištariamias skirtingų veikėjų. Stichomitija laikomas ir vienos eilutės kaitaliojimas su dvieiliais².

Straipsnio tikslas. Stichomitija buvo labai dažnas ir būdingas antikinės dramos elementas, perimtas vėlesnių laikų Europos dramos, tačiau lietuvių literatūrologijoje šis terminas, matyt, nežinomas ir nevartojamas. Nepavyko jo rasti nei

pavieniams dramaturgams skirtuose darbuose, nei bendresniuose šio žanro kūrinių tyrinėjimuose. Nekreipta dėmesio ir į patį stichomitijos reiškinį. Todėl šio straipsnio tikslas būtų pabandyti pirmą sykį aptarti stichomitijos buvimą įvairių laikų lietuvių dramaturgų kūriniuose.

Stichomitijos funkcija antikinėje dramose. Stichomitiją noriai vartojo visi graikų dramaturgai. Manoma, kad tokia dialogo rūšis gerai išreiškia graikų mentalitetą, kuriam būdingas ypatingas harmonijos pajautimas ir siekimas. Darnos (graikai ją laikė grožio sąlyga ir sinonimu) principas buvo persmelkęs visas kūrybinio gyvenimo sritis ir, be abejo, atspindėjo literatūros kūrinių formose. Tragedijų choro dainos buvo simetriškos: į dvi dalis pasidalijęs choras giedojo giesmes, sudarytas iš vienodos apimties strofų ir anti-strofų. Veikėjų kalbėjimas vienodo ilgumo (vienos, dviejų ar pusės eilutės) frazėmis irgi įkūnijo graikams be galo artimą ir brangų simetrijos, taigi kartu ir harmonijos, principą.

Nustatyta, jog antikinėje dramose vartojamos trijų tipų stichomitijos³. Pirmojo tipo stichomitijos esti klausimo ir atsakymo formos. Kartais tokiai formai būdinga didelė emocinė įtampa, bet dažnai jos nebūna, vyraujanti emocija čia paprastai esti smalsumas. Klausėjas nori gauti tam tikrą jį dominančią informaciją, o atsakinėjan-

¹ Adolf Gross, *Die Stichomythie in der griechischen Tragödie und Komödie*, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1905, 9.

² *Paulys Real Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*. Herausg. von Wilhelm Kroll und Karl Mittelhaus, Bd. VI, Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1929. S. v. stichomythia (2489); *Der Kleine Pauly*. Herausg. von Konrad Ziegler, Walter Sontheimer und Hans Gärtner, Bd. V, München: Alfred Druckenmüller, MCMLXXV. S. v. stichomythia (371); „Literatur“, *Meyers Kleines Lexikon*, Wien-Zürich: Meyers Lexikonverlag, 1986. S. v. stichomythia (392).

³ Adolf Gross, *op. cit.*, 72–81.

tis veikėjas ją suteikia. Pacituosime ištrauką (visas pokalbis užima 12 eilučių) iš Aischilo dramos *Agamemnonas* Kasandros pokalbio su choru, kuriam dramaturgas suteikė vienos eilutės klausimų ir atsakymų formą. Choro vadovui smalsu, iš kur Kasandra viską žino. Ši prisipažįsta gavusi pranašystės dovaną iš Apolono. Tačiau tai choro vadovo smalsumo nepatenkina. Jis vis klausinėja Kasandrą:

CHORO VADOVAS. Ir ką? Tu sutikai ir jam pasidavei?

KASANDRA. Pasižadėjau Loksijui – ir apgavau.

CHORO VADOVAS. Ar jau turėjai pranašystės dovaną?

KASANDRA. Juk aš piliečiams išpranašavau bėdas.

CHORO VADOVAS. O Apolonas ar tavęs nenubaudė?

KASANDRA. Taip, liovėsi manim tikėt visi.

CHORO VADOVAS. O aš tikiu. Man rodos, tiesą tu sakai.⁴

(Aesch. Ag. 1207–12140)

Antrojo tipo vienos eilutės dialogai labai būdingi diskusijų ir ginčų scenoms. Tokios scenos tuomet tampa ypač dinamiškos, kupinos įtampos, nes jose paprastai susiduria du stiprūs, atkaklūs tragedijos herojai. Vienos eilutės frazė lekia į priešininką tarytum ietis. Į vieną eilutę reikia suspausti minčių srautą, taigi tokiam pokalbiui būdingas ypatingas prasmės kondensuotumas. Toks yra garsusis Antigonės ir Kreonto susidūrimas:

KREONTAS. Viena tu iš kadmiečių visa tai regi.

ANTIGONĖ. Ir jie regėtų, tik burna jiems užčiaupta.

KREONTAS. Ne gėda tau galvot kitaip negu visi?

ANTIGONĖ. Jokios nėra gėdos kraujo gimines mylėt.

KREONTAS. O kritusis nuo jo ne kraujo brolis tau?

ANTIGONĖ. Tikriausias brolis: močios tos pačios ir tėvo.

KREONTAS. Kodėl gi jam nerodai pagarbos jokios?

ANTIGONĖ. Šių tavo žodžių nepatvirtins mirusis.

KREONTAS. Tu jį gerbi vienodai su nedorėliu.

KREONTAS. Ne vergas žuvo koks, o tikras brolis man.

KREONTAS. Šią žemę plėšdamas, o tas ją gindamas.

ANTIGONĖ. Bet Hado nuostatai vienodi jiems abiem.

KREONTAS. Tu dorėjo nelygink su nedorėliu.

ANTIGONĖ. O kas gi žino, kaip **tenai** pažiūrima?

KREONTAS. Ir po mirties man priešas bičiuliu netaps.

ANTIGONĖ. Ne neapkęsti, o mylėti aš gimiau.⁵
(Soph. Ant. 508–523)

Trečiajam tipui priskiriamos maldų bei prisaičių scenų stichomitijos. Prisaikdintojas pasako, ką turi daryti ar sakyti prisiekiantysis, o šis pakartoja prisaikdintojo žodžius. Šios rūšies pavyzdys gali būti Hilo prisaika Sofoklio tragedijoje *Trachinietės*:

HERAKLIS. Visų pirmiausia duok man savo dešinę.

HILAS. O kas, kad tokio laido reikalauji dar?

HERAKLIS. Ar greitai duosi pasikliaudamas manim?

HILAS. Štai duodu ranką ir neprieštarauju tau.

HERAKLIS. Prisieki Dzeuso, mano tėvo, galva nūn.

HILAS. Prisiekt? O ką turėsiu padaryt, sakyk?

HERAKLIS. Prisiek, jog padarysi, ką paliėpsiu tau.

HILAS. Prisiekiu, Dzeusas liudininkas man tebus.

HERAKLIS. Jei neįvykdysi, maldauk nelaimių sau.

HILAS. Nereikia to. Aš vykdysiu. Bet ir maldauju.⁶
(Soph. Trach. 1183–1192)

⁵ Vertė Antanas Dambrauskas (Sofoklis, *Tragedijos*, Vilnius: Vaga, 1974).

⁶ Vertė Antanas Dambrauskas (Sofoklis, *Tragedijos*, Vilnius: Vaga, 1984).

⁴ Vertė Jonas Dumčius (*Antikinės tragedijos*, Vilnius: Vaga, 1988).

Kalbėjimas dvieliais gal truputėlį lėtesnis, ne toks dinamiškas, kaip kalbėjimas viena eilute, tačiau dviejų eilučių posmas dar nėra didelis oralinis vienetas, tad antikinėse dramose dvieliais kalbasi ir priešiška vienas kito atžvilgiu nusiteikę veikėjai, ir kokio nors įvykio sujaudinti žmonės. Jų mintys graikų dramose dėstomos ne į ilgus monologus, o į trumpas dviejų eilučių frazes. Štai Aischilo dramose veikėjo Oresto, nužudžiusio motiną ir jau pradedamo pulti sąžinės graužaties ir keršto deivių erinių, pokalbis su choru:

CHORO VADOVĖ

Kilnus sūnau! Kokie vaiduokliai gąsdina
Tave? Nesibijok! Laikykis, kaip gali!

ORESTAS

Tai ne vaiduokliai rodos! Aiškiai aš matau:
Piktieji keršto šunys, motinos siūsti!

CHORO VADOVĖ

Todėl, kad tavo rankos suteptos krauju,
Žudynės tavo protą pradeda maišyti.

ORESTAS

O Apolonai! Jų prisirenka daugiau!
Jų akys ašaroja kruvinais lašais!

CHORO VADOVĖ

Tave jau reikia apvalyt. Loksijas pats,
Ranka palietęs, atitolins tas kančias.

ORESTAS

Aš jas gerai matau, o jums nematomos.
Mane jau vejas! Bėgsiu, bėgsiu! Negaliu!

CHORO VADOVĖ

Laimingai eik! Lai saugoja tave dievai!
Tegu Loksijas pats tave ten išvaduos!

(Aesch. Choeph. 1051–1064)⁷

Trumpomis pusės eilutės frazėmis keičiamasi tada, kai įtampa ypač padidėja, kai veikėjai netveria ryžtu veikti ar kupini kokių nors jausmų. Euripido dramoje *Bakchantės* Dionisas siekia pražudyti Pentėją ir žino, jog gyvas jis nebe-griš, o šis, apie tai nenučiuokdamas, tikisi, jog pašnekovas nuves jį pas bakchantes. Antilabė

⁷ Vertė Jonas Dumčius (*Antikinės tragedijos*, Vilnius: Vaga, 1988).

čia plaukte išplaukia iš Dioniso kalbos. Kadangi Pentėjas jau Dioniso galioje, visiškai pavergtas dievo, Dionisas, kaip galingesnis ir svarbesnis veikėjas, pradeda ir visus tolesnius puseilius:

DIONISAS

Užtat ir nukentėsi vienas už visus,
Nes laukia ten sunkus išbandymas tavęs.
Eime. Aš tau padėsiu kelyje pirmyn,
Atgal parves kas kitas.

PENTĖJAS. Motina turbūt?

DIONISAS. Ir išgarsėjusi.

PENTĖJAS. Todėl aš ir einu.

DIONISAS. Parkaksi nešamas.

PENTĖJAS. Smagu tatai girdėt.

DIONISAS. Gimdytojai ant rankų.

PENTĖJAS. Laimė nemaža.

DIONISAS. Į tokią laimę kitas...

PENTĖJAS. Ji man teks vertai!

(Eur. Bakch. 963–970)⁸

Stichomitijos pavyzdžiai Europos dramose. Tokias pat dialogo formas perėmė ir žymiausi Naujųjų laikų dramaturgai. Kaip ir antikinėse dramose, vienos eilutės frazėmis čia laidosi susiginčijusieji:

GRAFAS. Jūs paveržėte tai, ką aš seniai pelniau.
DON DIEGAS. Nes vienas mudviejų tai pelnė dar seniau.

GRAFAS. Tiktai darbai byloja apie mūsų vertę.

DON DIEGAS. Ir jų, kaip matot pats, negali nieks atsverti.

GRAFAS. Jūs veikėt gudrumu, dvariškio patirtim.
DON DIEGAS. Šlovingi mano žygiai rūpinos manim.

GRAFAS. Vien žilą jūsų plauką pagerbė valdovas.
DON DIEGAS. Ar nerūpėjo jam laimėtos mano kovos?

GRAFAS. Aš nemažiau už jus laimėjęs jų esu.

DON DIEGAS. Tas, kam skirta garbė, jos vertas iš tiesų.⁹

⁸ Vertė Sigitas Narbutas (*Antikinės tragedijos*, Vilnius: Vaga, 1988).

⁹ Pierre Corneille, *Sidas*, vertė Aleksys Churginas, Vilnius: Baltos lankos, 1997, 22.

Kartais aiškios ginčo nuostatos nėra, vyksta dviejų personažų, vienas kitą norinčių vienaip ar kitaip nugalėti, dialogas:

LEDI ANA. Kad aš žinot galėčiau tavo širdį!
GLOSTERIS. Liežuvis mano tau atvėrė ją.
LEDI ANA. Bijau, ar nemeluoja jie abu.
GLOSTERIS. Tada nėra tiesos visam pasauly.
LEDI ANA. Na, įsidėki kardą į makštis.
GLOSTERIS. Vadinasi, tarp mudviejų taika?
LEDI ANA. Vėliau tu sužinosi apie tai.
GLOSTERIS. Bet aš gali gyventi viltimi?
LEDI ANA. Viltim gyventi – dera kiekvienam.
GLOSTERIS. O, malonėk priimti šitą žiedą!
LEDI ANA. Kas priima, tas nieko dar neduoda.¹⁰

Įtampa tarp kol kas mandagiai besišnekančių, bet iš tiesų žūtbūtinai susidūrusių Oktaviano Cezario ir Antonijaus puikiai išreikšta trūkčiojančiu hemistichišku kalbėjimu:

CEZARIS. Džiugu matyti Romoj.
ANTONIJUS. Ačiū.
CEZARIS. Sėskis.
ANTONIJUS. Ne, tu pirma.
CEZARIS. Gerai, kad tau patinka.¹¹

Goethe's *Fauste*, kaip ir kitose šio dramaturgo ir jo amžininkų dramose, gausu stichomitijos pavyzdžių. Štai kaip atrodo didesnė pusė ilgo Elenos ir Forkiadės pokalbio, susidedančio iš trylikos dvieilių sekos:

FORKIADE
Bet tėvo noru tu buvai ištekinta
Už doro Menelajaus, marių karžygio.
ELENA
Kaip viešpatinę kraitį sostą gavo jis.
Aš Hermionę pagimdžiau toj santuokoj.
FORKIADE
Bet kai jis savo teises gynė Kretoje,
Dailus svetys vienatvę tavo smagino.

¹⁰ Šekspyras, „Ričardas III“, *Raštai*, V, vertė Aleksys Churginas, Vilnius: Vaga, 1964, 26.

¹¹ *Ibidem*, 231.

ELENA
Kam tuometinę gyvnašlystę primeni,
Kuri man tiek baisių nelaimių atnešė?
FORKIADE
Dėkoju tavo karžygiui, uždėjusiam
Vergovės jungą man, kretietei laisvajai.
ELENA
Jis ūkvaizde tave paskyrė, pavedė
Čionai lobius, ginklu įgytus, sergėti.
FORKIADE
O tu, ir galvą, ir namus pametusi,
Džiaugeisi meile Trojoj šimtabonėje...
ELENA
Apie džiaugsmus tu nešnekėk! Per brangiai man
Savom kančiom reikėjo sumokėt už juos.¹²

Stichomitija lietuvių dramose. Kadangi stichomitija yra tik eiliuoto dramos veikalo elementas, straipsnyje remiamasi Marcelino Šikšnio, Maironio, Vydūno, Vinco Mykoliaičio-Putino, Balio Sruogos, Juozo Grušo ir Justino Marcinkevičiaus dramų medžiagos analize. Peržiūrėjus šių autorių dramas, tenka konstatuoti, kad stichomitija šių rašytojų kūrinuose vartojama nevienodai.

Atrodytų, jog stichomitijos pavyzdžių gauso galima tikėtis pirmojoje lietuviškoje tragedijoje *Pilėnų kunigaikštis*¹³, Marcelino Šikšnio parašytoje 1905 metais. Logiška būtų manyti, kad autorius mokėsi iš antikinių ar Kklasicizmo laikų dramų ir veikėjų susidūrimams išreikšti pavartojo trumpus vienos, dviejų ar pusės eilutės dialogus. Tačiau taip neįvyko. Antikinės dramos ženklų *Pilėnų kunigaikštyste* esama (atpažinimas iš apgamo, penki veiksmai, choro elementai), bet nei vienos, nei dviejų eilučių sekomis išreikštų ginčų, diskusijų, pokalbių, klausimų ir atsakymų čia nerandame.

Stichomitinio kalbėjimo reta ir Maironio dramose. Peržvelgus Maironio raštų trečiojo to-

¹² Johann Wolfgang Goethe, *Faustas*, vertė Aleksys Churginas, Vilnius: Baltos lankos, 1977, 338.

¹³ Marcelinas Šikšnys, „Pilėnų kunigaikštis“, *Sparnai*, Vilnius: Vaga, 1973, 13–112.

mo pirmoje knygoje¹⁴ sudėtas dramos *Kame išganymas*, *Nelaimingos Dangutės vestuvės*, *Kęstučio mirtis*, *Vytautas pas kryžiuočius* ir *Didysis Vytautas – karalius* galima tvirtinti, jog šį autorių stichomitija nelabai domino. Simetriškų, vienos ar dviejų eilučių posmų dažniausiai randame dainose¹⁵. Ir librete *Kame išganymas*, kuris pristatomas kaip poleminė drama¹⁶, ir patriotinėje Vytauto temos trilogijoje ginčų apstu, tačiau pokalbių po vieną ar dvi eilutes – labai nedaug. Negalėtume teigti, kad jų visiškai nėra. Pavyzdžiui, gana simetriškai (2; 1; 2; 1; 2) sudėtas Vytauto ir Julijonos emociingo susidūrimo fragmentas:

VYTAUTAS

Sakai, karališkai, tebūnie gi karališkai!
Du šimtus liepsiu išmokėti.

JULIJONA

Juokauji! Kas taip pinigus bemėto?

VYTAUTAS

Vis mano karalienei negana, matau:
Tai liepsiu išmokėti tris šimtus.

JULIJONA

Kodėl ne keturis, brangusis!

VYTAUTAS

Gerai. Tebūnie keturi nuo mano karalienės,
Penktasis šimtas nuo manęs!¹⁷

Matome, kad Vytautas nori nuveikti žmoną, todėl ginče jam tenka po dvi eilutes, o Julijonai – po vieną. Tačiau, be šios, Maironio dramose rastume nedaug, dažniausiai trumpesnių nei ši, panašios sandaros scenelių¹⁸. Kartais vyksta dialogas viena ar dviem eilutėmis, bet jis nėra simetriškas ar harmoningas, nes dialogo eilutės

¹⁴ Maironis, „Dramos“, *Raštai*, III, Vilnius: Vaga, 1988.

¹⁵ Idem. *Op. cit.*, 26–27; 49; 71.

¹⁶ Vanda Zaborskaitė, *Maironis*, Vilnius: Vaga, 1987, 166.

¹⁷ Maironis, *op. cit.*, 356.

¹⁸ *Ibidem*, 69; 97; 98; 133; 167; 179; 182; 318; 360; 364; 415.

yra nevienodo ilgio ir nevienodo metro, kaip šiuo atveju:

VYTAUTAS

O ką gi man neša manoji širdelė,
Gražiai pasipuošus lyg iškilmei kokiai?

ONA

Šiandieną tai nieko gero.

VYTAUTAS

Manau, kad bent ir nieko pikto.

ONA

Dar nieko pikto; vis dėlto jaučiuosi nerami.

VYTAUTAS

Ar kas gal atsitiko? Svečiai nepatiko
Iš Prūsų pas tėvą kažin ko atvykę?

ONA

Aš jų matyt nemačiau. Iš nakties man negera.

VYTAUTAS

Gal sergi, rūtele?

ONA

Sirgt nesergu... Tik sapnas toks negeras, keistas!

VYTAUTAS

Tik sapnas!.. keistas ir baisus?¹⁹

Cituoto dialogo nelygumai, be abejo, yra visiškai pagrįsti meninio sumanymo prasme ir turi reikšmingą semantinę krūvį: po taisyklingo metro Vytauto dvieilio einanti trumpa Onos frazė kalba apie būsimų negandų nuojautas, Vytautas, tarsi jos paveiktas, irgi keičia kalbėjimo metrą, paskui vėl dvieilyje bando grįžti prie taisyklingo metro, bet ir vėl priverstas jo atsisakyti, tad tolesnės nelygios abiejų pokalbininkų frazės alsuoja nerimastimi. Formaliai pokalbį galima laikyti stichomitija, tačiau jam labai trūksta klasikinėms dramoms būdingo simetriško grakštumo, rodančio ir vienodą abiejų dialogo dalyvių minties ar jausmo jėgą, ir gebėjimą tą jėgą sutelkti į taisyklingą, nugalintą eilutę. Peržvelgus Maironio dramų apskritai tenka daryti išvadą, kad kupini tiesos ieškojimo siekių,

¹⁹ *Ibidem*, 136–137.

ginčydamiesi Dievo ir Tėvynės temomis didelių žygdarbių liepsna degantys šio poeto dramų veikėjai dažniau renkasi „sunkiąją artileriją“: tarytum įvairaus dydžio nedailintais, kampuotais akmenimis jie paprastai svaidosi didžiulių posmų gabalais, o ne trumpų, simetriškų, vienodo ilgio frazių ietimis.

Nesinorėtų, kad iš to, kas pasakyta, susidarytų išpūdis, jog šio rašytojo dramose visiškai nėra kalbėjimo po vieną eilutę. Tokio kalbėjimo esama. Paprastai jis pasirodo tada, kai norima perteikti kelių asmenų, būrio, minios mintis²⁰. Tada tekstas išskirstomas keliems veikėjams:

DANGUTĖ. Ne, ne, per vėlu, mylimasis.

KUNIGAI. O saugokis dievų užrūstint galingųjų! VOKIEČIAI. Mes turime kaip norint ją išvogt.

MANVYDAS. O netekau dukters! Tebūnie, kas likimo skirta.

DAUGIRDAS. Dangutė man žadėta ir turės būt mano.

DVARIŠKIAI. Baisu, kas atsitiko; bet valdove, ne-nusimink!

MERGAITĖS. Praurime! Saugok mūsų mylimą Dangutę!²¹

Nors antikinių dramų trijų veikėjų pasikalbėjimas viena eilute laikomas stichomitija²², čia cituota Maironio dramos ištrauka yra kitokio pobūdžio. Jos personažų ištartų vienos eilutės frazių negalime pavadinti tikrąja stichomitija, nes čia nėra įtampos tarp kalbėtojų ir apskritai mažoka dialogo ženklų. Kiekvienas kalbėtojas išsako savo mintis, beveik nekomunikuodamas su kitais. Tokios eilutės laikytinos iš esmės labiau monologinėmis. Todėl jų nelaikysime stichomitinėmis ir tokių variantų neaptarsime kitų rašytojų dramose.

Peržiūrėtos dvi Vydūno dramose: eiliuota trilogija *Amžina ugnis* ir pusiau eiliuota drama *Pro-*

*bočių šešėliai*²³. Trilogijoje *Amžina ugnis* tėvynės meilės idėja, siekimas išsaugoti tradicijas, ryšį su praeitimi, veržimasis į grožį, tyrumą, kilnumą šen bei ten išsakomas ir ilgesniais dialogų segmentais, bet dažnesnis šioje dramoje yra trumpesnių posmų kaitaliojimas. Įvairiai išdėstyti keturių, trijų, dviejų ar vienos eilutės posmai daugelyje vietų²⁴ sukuria dinamiško ir judraus vaizdo išpūdį. Tradiciškai vienos eilutės posmai dažnai turi klausimo ir atsakymo formą²⁵:

GROŽVYDA. Taip netikėtai! Nesusiprantu!

TAIRA. Ne laikas daug dabar čia dar mąstyti!

GROŽVYDA. Bet aš ar jau tik – nesapnuoju?

Kas tu?

TAIRA. Neklausk. Aš tavo. O tai eikš, eikš, eikš!

GROŽVYDA. O kur tu vesi? Kur mane nuvesi?

TAIRA. Sakiau, kad šiaurėn kilsim, plauksim šiaurėn.

GROŽVYDA. Lyg vėsūs rūkai temdintų man sielą.²⁶

Kai kurios Vydūno stichomitijos yra sudėtingesnės, dailios, simertiškos (2; 1; 1; 2; 1; 1; 2) formos:

RAMŪNAS

Gražiai mums deg ugnis ant Krivės bokšto.

Tai reiškia gera! Ar tu tai jauti?

AITRA

Buvau pat beeinąs tavęs lankyti.

RAMŪNAS

Taip noras mudviejų ir susitiko.

AITRA

Patirt norėčiau, kaip su Grožvyda,

Kaip ji išpildys savo pareigą.

RAMŪNAS

Visi ženklai, kaip rodos, gera reiškia.

AITRA

Tai kaip? Ar ji nuliūdusi? Ar miega?

²³ Vydūnas, *Amžina ugnis. Probočių šešėliai. Pasaulio gaisras*, Vilnius: Vaga, 1968.

²⁴ *Ibidem*, 56–58; 94; 140–142; 155; 164–168; 172–177; 184–187; 190–193 etc.

²⁵ *Ibidem*, 162; 178; 180; 181; 243 etc.

²⁶ *Ibidem*, 72.

²⁰ *Ibidem*, 82; 93; 98; 109; 250; 312; 336; 364.

²¹ *Ibidem*, 80.

²² Adolf Gross, *op. cit.*, 31.

RAMŪNAS.

Ji stovi, lyg būtų stovyla,
Ir žiūri tik į židinio liepsnelę.²⁷

Dramos *Probočių šešėliai* eiliuotose dalyse simetrijos principas gal truputį retesnis, bet stichomitinių dialogų ten irgi esama²⁸.

Labai gausu stichomitijos Balio Sruogos draminėje kūryboje. Daugiausia randame vienos eilutės kalbėjimo. Jo pavyzdžių apstu dramose *Milžino paunksmė*, *Baisioji naktis*, *Apyaušrio dalia*, *Kazimieras Sapiega*, *Pavasario giesmė*²⁹. Net neilgi vienos eilutės ginčai ir susidūrimai šio dramaturgo veikaluose paprastai kupini dramtizmo:

MORTA. Vaikel, vaikel! Kaip miestas pagadino...
JURGIS. Ne pagadino – išminties išmokė.
MORTA. Baisi tavoji išmintis. Baisi.
JURGIS. Motut, kiekvienas už save atsako.³⁰

Kaip ir antikinėse tragedijose, B. Sruogos dramoje iškilmingai skamba harmoningas priesaikos tekstas, kuriame prisaikdintojui ir prisiekiančiajam skirta po vieną eilutę:

PAUGA. Prisiekiu viešpačiu šventoj trejybėj.
MINIA. Prisiekiu viešpačiu šventoj trejybėj.
PAUGA. Švenčiausiai dievo motinai Marijai.
MINIA. Švenčiausiai dievo motinai Marijai.
PAUGA. Kad stosiu už tėvynę ir už laisvę.
MINIA. Kad stosiu už tėvynę ir už laisvę.
PAUGA. Nebodamas gyvybės ir kančių.
MINIA. Nebodamas gyvybės ir kančių.
PAUGA. Kol išvaduosiu liaudį Lietuvos.
MINIA. Kol išvaduosiu liaudį Lietuvos.

²⁷ *Ibidem*, 160.

²⁸ *Ibidem*, 243; 263; 273; 315; 379; 419 etc.

²⁹ Balys Sruoga, *Raštai*, II, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957. *Milžino paunksmė*: 11; 14; 15; 17; 26; 27; 35; 36; 37; 52; 53; 89; 110; 152 etc. *Baisioji naktis*: 171; 179; 182; 190; 195; 213; 221; 233; 241; 246; 261; 276; 283; 300; 316 etc. T. III. *Apyaušrio dalia*: 13; 23; 48; 49; 98; 99; 100; 101; 103; 104; 105; 144; 146; 185; etc. *Kazimieras Sapiega*: 232; 234; 235; 244; 247; 257; 258; 264; 305–306; 345; 359–360; 405; 427 etc. *Pavasario giesmė*: 491; 494; 513; 514; 515; 539 etc.

³⁰ *Idem*, t. II, 222.

PAUGA. Tepadededa aukščiausias mano žygiui.
MINIA. Tepadededa aukščiausias mano žygiui.³¹

Ypatingos įtampos pritvinkę susidūrimai išreiškiami antilabe:

DALIA. Aš atėjau.
TYZENHAUZAS. Matau.
DALIA. Kvosk. Teisk. Na, bausk.
TYZENHAUZAS. Gailies?
DALIA. Dar taip mažai mane pažįsti.
TYZENHAUZAS. Atgal tau kelio nebėra.
DALIA. Žinau.
TYZENHAUZAS. Tai ką tu pasirinkai?
DALIA. Mirtį.³²

Distichomitijos, tai yra kalbėjimo vien dvieliais, B. Sruogos dramose mažiau, nei kalbėjimo viena eilute, tačiau tokių atvejų randame³³. Dažniausiai tai neilgos scenelės:

BIALOZARAS
Ir čia tas velnio tarnas atsibastė.
Ir čia mums bajorus papirkinės!
ZARANKA
Ar nevertėtų Vysnioveckiui žinią
Paduot? Manau, težino ir jisai...
BIALOZARAS
Kad carą vokietis apsketerios –
Ir liks jam šnypšti? Žinai, ką: drožk!³⁴

Daug dažniau šis dramaturgas mėgsta dvieilius kaitalioji su vienos eilutės kalbėjimu³⁵. Toks būtų šis dialogas:

MASALSKIS
Aš vis dėlto sukilėlius užtarčiau.
Ne vien dėl meilės artimo. Pripratę
Jie buvo laisvėje gyvent. Išdidūs.
Atkaklūs. Titnagai. O baudžiava
Ne tik išerzint – ir įžeist galėjo.
Švelniau reikėtų bausti juos. Švelniau...

³¹ *Idem*, t. III, 125–126.

³² *Idem*, t. III, 208–209.

³³ *Idem*, t. II, 132–133; 159–160; 257; 290; 303; III. 37; 81; 263; 390 etc.

³⁴ *Idem*, t. III, 390.

³⁵ *Idem*, t. II, 13; 19; 58; 75; 104; 116 etc. t. III, 243; 245; 271; 318–319; 402–403; 421; 534–535 etc.

TYZENHAUZAS

Kad vėl man jie padūkėlę užgroty?

MASALSKIS

Gerų žmonių ne vienas nukentės.

TYZENHAUZAS

Toks ir gerumas: griovė, plėšė, žudė...

MASALSKIS

Neapsišvietę žmonės. Daug iš jų

Negalima nė reikalaut. Suklydo.

TYZENHAUZAS

Ar jie atsikvietė tave derėtis?

MASALSKIS

Ne, ne. Aš pats. Atsivijau tave,

Kai sužinojau, kad lankais Šiauliuos.

TYZENHAUZAS

Už nuopelnus visiems atlygins teismas.

MASALSKIS

Ir Dalią teismui atiduosi, Radvilaite?

Girdėjau, ji plačiai pasižymėjo...

TYZENHAUZAS

Išaiškinsiu. Patirsiu. Pažiūrėsiu.

MASALSKIS

Gabumai jos reti. Žymus ir mokslas.

TYZENHAUZAS

Ką, vyskupe, galėčiau padaryti?

MASALSKIS

Atsimeni, tu man ją dovanojai?

Baletą visą. Atiduok dabar.

Raštai, III, 186–187.

Matome, jog Tyzenhauzas turi susidaręs tvirtą nuomonę ir kalba trumpai. Jam priklauso tik vienos eilutės frazės. Masalskis nusiteikęs teisingai, prašyti, įtikinti, todėl šneka daugiau, mintis reikšdamas dvieliais.

Dramoje *Kazimieras Sapiega* randame vienos eilutės frazių arba dvielių derinimo su triciliais atvejų³⁶. Tricilis jau nebepriklauso tradiciniam stichomitiniam kalbėjimui, jį reikėtų laikyti tam tikra moderniška modifikacija, tačiau poleminiame tekste jis atrodo gana natūraliai:

MYK. SAPIEGA

Atstovų mes nerinkome be jūsų.

Mes jūsų laukėm. Prašome dabar.

OGINSKIS

Jūs nenorėjot su mumis pradžioj,

Tai mes dabar nenorim su jumis.

MYK. SAPIEGA

Bet jūs vieni negalit rinkit atstovų.

Bus neteisėti. Jų nepripažins.

OGINSKIS

Pas mus daugiau bajorų susirinko.

Mes esame žemaičių dauguma.

MYK. SAPIEGA

Gerai. Jūs turite daugiau balsų.

Galėsit nubalsuoti mus, kaip norit.

Į bendrą posėdį ko bijot eit?

OGINSKIS

Kitur ieškok kvailių, kurie tikės,

Kad tavo lūpos taria, ką manai tu...

MYK. SAPIEGA

Jei kita ką galvočiau, nei kalbu,

Su tavimi iš viso nekalbėčiau.

OGINSKIS

O, taip. Norėdams gerą valią rodyt,

Siuntei pakviest mus šitą seną kaušą?

Su elgeta sulyginai mane?

Vincas Mykolaitis-Putinas irgi laikytinas stichomitijos mėgėju. Dramoje *Valdovo sūnus* randame daug klausimų, atsakymų, ginčų, kur veikėjai kalba vienos, dviejų ar pusės eilutės frazėmis³⁷. Perdirbęs šią dramą, daugelį stichomitinio kalbėjimo atvejų poetas vėliau perkėlė į dramą *Valdovas*. Kaip pavyzdį galime pateikti labai simetrišką ir grakštų (2; 1; 2; 1; 2; 1; 2; 1; 0,5; 0,5), bet slegiantį *Valdovo sūnaus* personažų Burtininko ir Krušnos kalbėjimąsi. Kadangi Burtininkas žino daugiau, jis aiškina, jam tenka po dvi eilutes, o išsigandęs, priblokštas Krušna teįstengia pasakyti tik po vieną eilutę, kuriai iš išgąščio bei kitų užplūdusių jausmų nebesuranda savo žodžių ir tik kartoja Burtininko frazių atplaišas, kol įtampa nusplopsta puseliais:

BURTININKAS

Dvi galios: paminta sūnaus teisė

Ir šaukianti teisybės tėvo kaltė.

³⁶ *Idem*, t. III, 225; 240–241; 248–249; 256; 298.

³⁷ Vincas Mykolaitis Putinas, *Raštai*, 3, Vilnius: Vaga, 1998, 62; 76; 82; 92; 93; 103; 110; 133; 143; 158.

KRUŠNA

Sūnaus teisė... ir tėvo kaltė... veda?

BURTININKAS

Vidur nakties pakilo didis gandas

Ir iš kapų lavonai ėmė kilti.

KRUŠNA

Ir mano nužudyti ėmė kilti?..

BURTININKAS

Pakilo užmušto Valdovo šmėkla

Ir tavo sūnų miegant pabučiavo.

KRUŠNA

Ir mano sūnų... mano sūnų pabučiavo...

BURTININKAS

O tu toj vietoj, kur jo šlakstės kraujas,

Sudėsi didelę išpirkimo auką.

KRUŠNA

Sudėsiu didelę išpirkimo auką.

BURTININKAS

Paskui mirtis...

KRUŠNA.

Paskui mirtis... mirtis. (73–74)

Eiliuotoje dramos *Valdovas* dalyje stichomitijos pavyzdžių apstu³⁸. Čia randame daug tradicinių, iš Antikos laikų atėjusių kondensuotos minties vienos eilutės intensyvaus susidūrimo scenų kaip ši:

KRŪŠNA. Bet vienas jų – tai mano gi sūnus!

MAURAS. Jis kelia kardą – jis tavęs nevertas.

KRŪŠNA. Bet jie nežino juk, katram aš tėvas.

MAURAS. Jei būt geri, tada nė viens nekeltų.³⁹

Klausimų ir atsakymų scenose vyrauja ne tik informacijos suteikimo ar gavimo, bet ir sudėtingų emocijų ženklai:

MAURAS. Aš noriu pasakyt tau gerą žinią.

DANGUOLĖ. Man gerą žinią? Kas tai per naujiena?

MAURAS. Turiu žinių, kad tavo brolis gyvas.

DANGUOLĖ. Brolelis gyvas? Kokia laimė!.. Kur jis?

³⁸ *Ibidem*, 164–165; 167; 168; 170; 175; 176; 182; 183; 184; 191; 193; 195; 197; 199; 200; 210; 215; 241; 242; 245; 248–249; 250–251; 253; 255; 269; 270 etc.

³⁹ *Ibidem*, 188.

MAURAS. Jis kelia maištą.

DANGUOLĖ. Netiesal!⁴⁰

Kaip ir B. Sruoga, V. Mykolaitis-Putinas tarp tradicinių dveilių įterpia ir trieilių, pateikdamas labai simetriškų (2; 3; 1; 1; 2; 2; 3; 2) gabaliukų:

DANGUOLĖ

Nejau, seneli, tu tokis žiaurus,

Kad jį, nekaltą, leistum nužudyti?

BURTININKAS

Aš su žiauriais elgiuosi žiauriai, dukra,

Klatingai su klatingais. Tavo brolis

Nėra žiaurus – nėra jis ir klatingas.

DANGUOLĖ

Tai tu neleisi jojo nužudyti?

BURTININKAS

Jį žudo tas, kurs tėvu jo vadinas.

DANGUOLĖ

Sakyki, ar aš jo kada sulauksiu?

Aš tokį keistą štai regėjau sapną.

BURTININKAS

Sapnai – dievų slaptingas kuždesys,

Bet tiktai retas jį gerai nugirsta.

DANGUOLĖ

Seneli, sako, tu mokąs iš žvaigždžių

Skaityti tai, kas bus. Sakyk gi man

Ką rodo žvaigždės apie mus visus?

BURTININKAS

Gerai, dukrele, kad žvaigždynuos ieškai

Atsakymo į tai, ko klausia siela.⁴¹

Dramas *Žiedas ir moteris*, *Nuvainikuotoji vaidilutė*, *Vaidilutė motina* ir *Skalvių mergelė* irgi reikėtų priskirti prie tų lietuvių dramų, kurioms būdingi stichomitijos elementai⁴².

Eiliuotose Juozo Grušo dramose (*Barbora Radvilaitė*, *Unija*, *Švitrigaila*, *Rekviem bajorams*, *Žmogus be veido*) tvarkingo personažų kalbėjimo po vieną ar dvi eilutes rasime nedaug. Tokių gražios simetrijos (1; 1; 1; 3; 3; 2; 2) gabaliu-

⁴⁰ *Ibidem*, 195.

⁴¹ *Ibidem*, 180.

⁴² *Ibidem*, 289; 291; 292; 293; 301; 315; 517; 520–521; 527; 534; 536; 538; 543; 547; 552; 559; 585; 599 etc.

ką, laikytiną modifikuotos stichomitijos (nes yra trijų eilučių posmų) pavyzdžiu, kaip toliau cituojamas, reikėtų laikyti ne būdingu Juozo Grušo dramoms elementu, o išimtimi:

OŽECHOVSKIS

Bet tu išduodat Lenkijos senatą!

BUTRIMAS

Aš neišduodu Lenkijos senato.

OŽECHOVSKIS

Išduodate, garbusis Butrimai!

BUTRIMAS

Kodėl išduodu? Argi Lenkijos
Senatoriaus garbingas titulas
Jau atima bet kokią laisvę?

OŽECHOVSKIS

Suteikia jis valstybės vyrui teisę
Laisvai tvarkyti karalystę, būti
Karaliaus patarėju. Tai svarbiausia!

BUTRIMAS

Ar atima žmogaus kiekvieno teisę
Laisvai mąstyti ir laisvai kalbėti?

OŽECHOVSKIS

Neatima laisvai mąstyti teisės,
Tik atima laisvai suklysti teisę.

BUTRIMAS

Tai geležinė logika, teisėjau,
Kaip geležiniai pančiai.⁴³

Tačiau klaidinga būtų tvirtinti, kad J. Grušas visiškai neverta stichomitijos. Kiekvienoje jo dramoje gausu hemistichinio kalbėjimo atvejų. Tokio atvejo pavyzdys būtų ištrauka iš dramos *Rekviem bajorams*:

DŽIUGAS. Tikrai važiuoji tu?

KRISTINA. Aš privalau.

DŽIUGAS. Važiuoju aš kartu.

KRISTINA. Ne, ne! Tu lik!

DŽIUGAS. Kodėl turėčiau likti?

KRISTINA. Pavojinga.

DŽIUGAS. O tau?

KRISTINA. Aš paprasta mergaitė, tu – poetas.⁴⁴

⁴³ Juozas Grušas, *Raštai, II*, Vilnius: Vaga, 1980, 351. Panašų atvejį randame tik tragedijoje su choru *Žmogus be veido* (ten pat, 395).

⁴⁴ *Ibidem*, 470–471.

Kartais, kaip ir cituotoje Euripido dramoje ištraukoje, kalbėjimas puseiliais gimsta iš vieno kalbėtojo emocingos kalbos:

BUTRIMAS.

Kamile! Mano miela ir brangi
Kamile! Privalai kartu važiuoti
Į Lietuvą. Girdi?

KAMILĖ. Aš nevažiuosiu.

BUTRIMAS. Važiuosi!

KAMILĖ. Nevažiuosiu!⁴⁵

Kartais du priešišku nuostatų personažai ginčijasi iš pradžių po vieną eilutę, o paskui, įtampai padidėjus, – po pusę:

VIDINAS. Rytoj aš nedarysiu pranešimo.

VULFAS. Privalote. Tai jūsų pareiga.

VIDINAS. Rytoj aš nedarysiu. Aišku jums?

VULFAS. Kada, profesoriau?

VIDINAS. Aš nežinau.⁴⁶

J. Marcinkevičiaus eiliuotose dramose stichomitijos atvejų be galo reta. *Mažvyde* nerasime pokalbių nei viena, nei dviem eilutėmis, o taisyklingos hemistichijos arba antilabės, ko gero, esama tik vieno atvejo⁴⁷. Dramos *Katedra* tekste tėra trys trumpo kalbėjimo viena eilutė vietos⁴⁸. *Mindaugė* tokių vietų truputį daugiau, bet tokie dialogai irgi labai neilgi:

ZYVERTAS. Ką dievas myli, tam nelaimę siunčia.

MINDAUGAS. Keistai jis myli, šitas tavo dievas.

ZYVERTAS. Nežinomi mums viešpaties keliai.⁴⁹

Išvados

Peržiūrėjus 26 eiliuotas lietuvių autorių dramas paaikškėjo, kad stichomitijos elementų jose esama

⁴⁵ *Ibidem*, 323.

⁴⁶ Juozas Grušas, *Raštai, I*, Vilnius: Vaga, 1980, 388–389.

⁴⁷ Justinas Marcinkevičius, *Mažvydas*, Vilnius: Vaga, 1977, 17.

⁴⁸ Justinas Marcinkevičius, *Katedra*, Vilnius: Vaga, 1971, 37; 41; 94.

⁴⁹ Justinas Marcinkevičius, *Mindaugas*, Vilnius: Vaga, 1970, 97. Panašius pokalbius randame 36; 37; 38; 39; 45; 86; 97.

netolygiai. Stichomitija yra dažna viešnia Vydūno, Balio Sruogos ir Vinco Mykolaičio-Putino dramose, o Maironio, Justino Marcinkevičiaus, Juozo Grušo dramose trumpų taisyklingų dialogo segmentų negausu.

Nelengva pasakyti, kodėl taip yra. Labai magėtų tvirtinti, jog devalvavusieji žodį plepūs Naujieji laikai neįstengia kondensuoti minties, sudėti jos į trumpą vienos ar dviejų eilučių segmentą, jog naujausios dramos, parašytos paveikus modernioms estetikos kryptims, atsiskaido stichomitijos kaip atsibodusio tradicinio klasikinio pavyzdžio ir reti tvarkingai sudėstyti eilučių atvejai atrodo kaip kartkartėmis šiame chaotiškame pasaulyje nušvintantis harmonijos siekis. Tačiau vargu ar taip teigdami būtume visiškai teisūs. Jau minėjome, jog stichomitijos neradome ir pačioje XX a. pradžioje paskelbtoje

pirmojoje lietuviškoje tragedijoje – Marcelino Šikšnio *Pilėnų kunigaikštyje*, jos reta Maironio dramose. Tikriausiai stichomitijos vartojimą lemia ne tik laikotarpio estetinės nuostatos, bet ir kūrėjo prigimtis. Dažnai pasitelkdami įvairius simetrijos ir darnos ženklus nuspalvinančius kūrinį stichomitijos variantus Vydūnas, Balys Sruoga, Vincas Mykolaitis-Putinas, matyt, demonstruoja jų sielose glūdėjusį tam tikrą subtilumo, harmonijos siekimą. Be to, norėtuši išvelgti ir sąlyčių su tam tikromis kultūros terpėmis šešėlių. Marcelinas Šikšnis ir Maironis studijavo Rusijoje, Justinas Marcinkevičius – sovietiniame, daug rusiškų nuostatų turinčiame universitete, o Vinco Mykolaičio-Putino, Vydūno ir Balio Sruogos likimas buvo susijęs ir su Vokietijos universitetais, geriau pažinusiai klasikinių dramų taisykles ir, matyt, gebėjusiais jomis patraukti.

STICHOMYTHIE DANS LES DRAMES LITUANIENNES

Dalia Dilytė

Résumé

La drame antique trouve au cinquième siècle sa forme littéraire achevée. La stichomythie est un des éléments de cette forme. La stichomythie est un dialogue dramatique dans lequel les interlocuteurs se répondent vers pour vers, deux vers pour deux vers, un vers pour deux vers ou demie vers pour demie vers. La drame européenne a emprunté la forme de stichomythie. L'auteur de cet article présente une analyse de stichomyt-

hie dans 26 drames lituaniennes. Elle fait des conclusions qu'il n'y a aucune trace de stichomythie dans la tragédie de Marcelinas Šikšnis *Pilėnai*. Maironis, Justinas Marcinkevičius et Juozas Grušas ne présentent que des petits éléments de stichomythie dans leurs drames. Vydūnas, Balys Sruoga et Vincas Mykolaitis-Putinas employent au contraire la forme de stichomythie très souvent.

Gauta 2004 10 20
Priimta publikuoti 2004 12 14

Autorės adresas:
Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius
El. paštas: dalia.staskeviciene@flf.vu.lt